

УДК 811.161.2'267.334

DOI 10.31654/2520-6966-2020-16f-101-118-124

В. В. Пабат

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української та російської мов як іноземних Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Особливості функціонування неповних питальних речень у сучасному медійному дискурсі

У статті розглянуто особливості функціонування неповних речень у текстах електронних засобів масової інформації. Досліджено специфіку неповних питальних речень у сучасній публіцистиці. Аналіз показав, що неповні питальні речення широко використовуються не лише з метою слухувати засобом реалізації певного мовленнєвого акту й співвідносні з відповідною комунікативною інтенцією журналіста, а й для актуалізації уваги читача, акцентуванні на важливих моментах думки, на досягненні художнього ефекту. Визначено функціонально-стилістичний потенціал неповних питальних речень українського газетного мовлення. Загалом, неповні речення сприяють стисненню тексту та інформації, економлять зусилля, час, площу друкованого повідомлення, сприяють уникненню надмірної інформації і, тим самим, скорочують формальну структуру повідомлення. Неповні питальні конструкції в мові мас-медіа використовуються з метою актуалізації уваги читача, наданні повідомленню динаміки, акцентуванні на важливих моментах думки.

Ключові слова: неповні речення, неповні питальні речення, діалогічне мовлення, мас-медіа, електронні засоби масової інформації, медійний дискурс.

Сучасний медіа-дискурс посідає особливе місце в інформаційному просторі. Обсяг та кількість текстів засобів масової інформації та інтернет-контенту щоденно збільшується, тематика охоплює найрізноманітніші соціальні, політичні, економічні, етнокультурні питання нашої країни і зарубіжжя. Мова як соціальне явище, що обслуговує життєдіяльність суспільства, постійно розвивається і зазнає певних змін.

Однією з проблем сучасних лінгвістичних досліджень є виявлення змін, яких зазнає мова в процесі функціонування. Особливо виразні та помітні вони у сфері газетної публіцистики. Зміни торкаються багатьох синтаксичних конструкцій, зокрема й неповних речень.

Проблема неповноти речення здавна привертала увагу мовознавців. Учені висловлювали різні погляди щодо їх кваліфікації. Так, деякі мовознавці трактують неповноту синтаксичних одиниць як відхилення від норми з пропущеними одним чи кількома членами, що можна встановити з контексту або ситуації мовлення. Інші неповними вважають речення з відсутнім компонентом, необхідність у якому зумовлюється граматичною структурою цього речення.

Незважаючи на велике зацікавлення заявленою проблемою, у мовознавстві існують різні класифікації та найменування неповних речень: *контекстуальні, ситуативні, еліптичні, діалогічні, конципуативні*. У нашому дослідженні ми послуговуємося класифікацією неповних речень, запропонованою П. Дудиком. Учений контекстуальні та ситуативні моделі неповних конструкцій зараховує до одного структурного типу, а еліптичні речення – до іншого. Тому, за Петром Дудиком, виокремлюємо власне-неповні та еліптичні речення.

Актуальність дослідження зумовлена потребою систематизації та різнобічного вивчення неповних речень української мови, зокрема з'ясування особливостей використання неповних питальних речень у медійній комунікації.

Мета статті – проаналізувати структурно-семантичні та стилістичні вияви неповних питальних речень у публіцистичних діалогах.

Сучасний медіа-дискурс репрезентує собою певний суб'єкт літературної та журналістської творчості. Можна виокремити такі функції, як дієвість вивчення, узагальнення і трактування з власної точки зору важливих суспільних, політичних питань, актуальних явищ та інших викликів суспільства. Публіцистика здатна впливати на колективний помисел та наявні дипломатичні інститути. Вона послуговується засобами зв'язного мислення та емоційного впливу. Предметом публіцистики є публічні взаємини між людьми, соціальний та політичний аспекти виробничих, економічних, моральних, етичних та інших явищ життя. Об'єкт – конкретна громадська реальність у всій її складності та взаємовідношеннях.

Констатуємо, що лінгвістичні видозміни публіцистики є неоднорідними за рівнем уживання в них неповних конструкцій різних типів. Майже в усіх жанрах газети (інтерв'ю, репортаж, замітки, звіти) простежуються спільні тенденції граматичної системи, це стосується і речень неповної моделі.

Слід зазначити, що в сучасних мас-медійних текстах почастишало вживання всіх різновидів неповних питальних конструкцій. З урахуванням семантичної структури і стилістичних функцій неповних

питальних речень фактичний матеріал представлений трьома моделями.

Модель I. Власне-питальні неповні речення

Конструкції цієї моделі найбільше репрезентовані в інтерв'ю, ніж в інших газетних жанрах. У своєму складі найчастіше вони містять займенники, іменники чи прислівники. Аналіз фактичного матеріалу показав, що висловлення з власне-питальною семантикою функціонально представлені кількома типами. Наприклад, одні неповні конструкції взаємопов'язані з попередньою реплікою-ствердженням і викликають активну дію адресата мовлення навіть тоді, коли відповідь від нього прямо не вимагається, як-от: *Чого ж не вистачає дітям у 13 роки? Чи любовних стосунків? (Segodnya.ua, 2018); Планую вступати в КНУ імені Т. Шевченка. – А як же Політех? (Молодь України, 2019); Де які турніки були – усе поступово забудовують. Замість них з'являється нові майданчики, сучасні. Та чи безплатні? (Місто, 2019)*. Як бачимо, функціональне призначення таких питань, що є продовженням асоціативного ряду до тієї думки, що висловлена раніше, – з'ясування співбесідником важливого для себе повідомлення, що не висвітлене в попередній репліці.

Інші неповні конструкції цієї моделі безпосередньо зумовлені попередніми питальними репліками й акцентують на уточненні, конкретизуючи їхній зміст, наприклад: *Цікаво, де вони зараз знаходяться? Чи не в Європі? (День, 2018); Але що ж вас штовхає у все нові та нові подорожі? Щось у характері? (День, 2017); Але кватерся, тому що ті, в кого газ лише до плити підведений, будуть тепер харч на багатті варити. А що ж? (Obozrevatel.com, 2019)*.

Модель II. Невласне-питальні речення

За нашими спостереженнями, це особливий вид невластне питальних конструкцій характеризується особливою мовною експресією у вираженні різної семантики: ствердження певного факту, повідомлення нової інформації, знайомство читача з чимось, уточнення, припущення чогось, рідше докір, як-от: *– Знову у полум'ї кохання? – Знову усе спершу? (Місто, 2018); – Знову біль? – Знову недоспані ночі? (Obozrevatel.com, 2019); Знову війна? Області з містом? (День, 2018)*. Такі неповні питальні речення в тексті статті продукують враження простоти, безпосередності викладу, ніби сподіюють автора тексту та читача, створюючи відтінок розмовності.

Модель III. Риторичні запитання

Конструкції цієї моделі також мають експресивне навантаження в публіцистичних текстах. Фіксуємо, що в аналізованому

фактичному матеріалі риторичні запитання містять у своєму складі значення стверджувальності та експресивності, наприклад: *Дядю, чи далекий шлях до тої Європи? (Молодь України, 2018); Люди отримують дипломи, навчаючись в університетах. Та чому ж не йдуть працювати? (Segodnya.ua, 2017); Пішла у невістки, коли тут, на цьому подвір'ї, стояла звичайна хата під стріхою. З глини, а з чого ж іще? (День, 2019)*. Ці речення, зазвичай, репрезентують монологічне мовлення. Проте нами спостережено, що такі структури розміщуються в кінці статті та містять певне забарвлення, спонукаючи до подальшого обдумування та обговорення заявленої проблеми, запрошуючи читачів до обговорення, виражаючи сумнів, як-от: *Кожен прагне найкращого. От і йдуть по головах. Та чи вийде? (Українська правда, 2018)*.

Риторичні запитання неповних конструкцій, як ми помітили, часто виступають у ролі заголовків або підзаголовків мас-медійних статей, наприклад: *Та неже й досі не знайшли, кому належить та підступна труба? (Obozrevatel.com, 2018); Якщо ж не ми, то хто? Чи зараз саме той час? (Segodnya.ua, 2019)*. Як бачимо, такі питання ставляться з метою афористичного узагальнення загально-відомої або очевидної думки. Вони є ніби запрошенням для читача газети з метою взяти участь у роздумах разом автором тексту. Некатегоричність питальної конструкції сприяє тому, що підвищується інтерес читача до тексту статті, а проблемні питальні заголовкові комплекси спонукають до її прочитання. Запитання адресатові не націлене на відповідь, бо вона неможлива чи зайва або смислово сконденсована в самому запитанні.

Зібраний фактичний матеріал засвідчує, що репліки-відповіді на поставлені журналістом питання в діалогічному мовленні теж можуть бути неповними. Нами спостережено, що найчастіше в жанрі інтерв'ю неповним є лише перше висловлення-відповідь. У наступній конструкції контекст відповіді вже представлений реченням повної структури, як-от: *– Скільки ігрових майданчиків було побудовано протягом минулого року? – Більше ста (День, 2019); – А скільки версій постає під час розслідування? У залежності від злодіяння (Місто, 2018); – Ваш традиційний тост, який проголошуєте в близькому колі? — Дуже простий. Щоб усі були здорові! (Молодь України, 2017)*.

На думку В. Адмоні, такі питання-відповіді в публіцистиці є початковими висловленнями, позаяк вони становлять комунікативну єдність з мовленнєвою точкою зору: питання передбачає присутність відповіді, а відповідь зумовлена запитанням [1, с. 14]. Елімінація

надлишкових повторів – важливий стилістичний засіб, що сприяє уникненню одноманітності, динамізму та мовленнєвій економії.

Отже, дослідження показало, що неповні питальні речення широко представлені в сучасному медійному дискурсі, зокрема в публіцистичних діалогах. Неповні питальні конструкції слугують засобом економії в текстах із характером інформативності, сприяють лаконізму оповіді, точності, виключають немотивовану тавтологію, а також підсилюють експресивність тексту. Завдяки цьому простежується таке явище, як інтимізація мовлення, наближення до усного розмовного стилю. Використання неповних питальних конструкцій у мас-медійних текстах різних жанрів допомагає донести до читача реалії сьогодення.

Література

1. Адмони В. Г. Система форм речевого висказування. Санкт-Петербург: Наука, 1994. 152 с.
2. Дзюбак Н. М. Структурно-комунікативні ознаки неповноти речення: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 1999. 20 с.
3. Дудик П. С. Синтаксис української мови: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 384 с.
4. Дудик П. С. Неповні речення в сучасній українській літературній мові. *Дослідження з синтаксису української мови*. Київ: Наук. думка, 1958. С. 129–260.
5. Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення (Просте речення; еквіваленти речення): монографія. Київ: Наук. думка, 1973. 288 с.
6. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ століття: Функціональний і прагматичний аспекти: монографія. Вінниця: Нова Книга, 2009. 400 с.
7. Загнітко А. П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2011. С. 626–631.
8. Марченко Т. В. Семантика й прагматика неповних речень в українській мові: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Горлівськ. держ. пед. ін-т іноземн. мов. Горлівка, 2007. 188 с.
9. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови: підручник. Київ: Вища шк., 2003. 462 с.
10. Недбай В. Інтернет як нова технологія передачі інформації. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. Київ; Миколаїв: Український центр політичного менеджменту, 2009. С. 274–281.
11. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ: Академія, 2004. С. 137–141.

References

1. Admoni, V. G. (1994). *Systema form rechevoho vyskazyvaniya* [The System of Forms of Speech Utterance]. SPb.: Nauka [in Russian].
2. Dziubak, N. M. (1999). *Strukturmo-komunikatyvni oznaky nepovnoty rechennia* [Structural and Communicative Features of Sentence Incompleteness: abstract of dis]. ... PhD in Philology: 10.02.01. Nation. Ped. M. P. Dragomanov Univ. Kyiv [in Ukrainian].
3. Dudyk, P. S. (2010). *Syntaksys ukrainskoi movy* [Syntax of the Ukrainian Language: a textbook]. Kyiv: PC "Academy" [in Ukrainian].
4. Dudyk, P. S. (1958). *Nepovni rechennia v suchasni ukrainskii literaturnii movi* [Incomplete Sentences in the Modern Ukrainian Literary Language]. *Research on the syntax of the Ukrainian language*. Kyiv: Nauk. Dumka. 129–260 [in Ukrainian].
5. Dudyk, P. S. (1973). *Syntaksys suchasnoho ukrainskoho rozmovnoho literaturnoho movlennia (Proste rechennia; ekvivalenty rechennia)* [Syntax of Modern Ukrainian Colloquial Literary Speech (Simple sentence; sentence equivalents)]: monograph. Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
6. Zavalnyuk, I. Y. (2009). *Syntaksychni odynytsi v movi ukrainskoi presy pochatku KhKhI stolittia: Funktsionalnyi i prahmatychnyi aspekty* [Syntactic Units in the Language of Ukrainian Press of the Beginning of the XXI Century: Functional and pragmatic aspects]: monograph. Vinnytsia: Nova Knyga [in Ukrainian].
7. Zagnitko, A. P. (2011). *Teoretychna hramatyka suchasnoi ukrainskoi movy. Morfolohiia. Syntaksys* [Theoretical Grammar of the Modern Ukrainian Language. Morphology. Syntax]. Donetsk: Ltd. PCF "BAO". 626–631 [in Ukrainian].
8. Marchenko, T. V. (2007). *Semantyka y prahmatyka nepovnykh rechen v ukrainskii movi* [Semantics and Pragmatics of Incomplete Sentences in the Ukrainian Language]: dis. ...PhD in Philology: 10.02.01. Horlivka State Ped. Inst. of Foreign lang. Horlivka [in Ukrainian].
9. Matsko, L. I., Sidorenko, O. M., Matsko, O. M. (2003). *Stylistyka ukrainskoi movy* [Stylistics of the Ukrainian Language]: a textbook. Kyiv: Vyshcha Shkola [in Ukrainian].
10. Nedbaj, V. (2009). *Internet yak nova tekhnolohiia peredachi informatsii* [The Internet as a New Technology of Information Transmission]. *Modern Ukrainian politics. Politicians and political scientists about it*. Kyiv. Mykolaiv: «Ukrainian Center of Political Management». 274–281.[in Ukrainian].
11. Shul'zhuk, K.F. (2004). *Syntaksys ukrainskoi movy* [Syntax of the Ukrainian Language: a textbook]. Kyiv: «Academy». 137–141.[in Ukrainian].

V. V. Pabat

PhD in Pedagogy, Associate Professor of the Department of Ukrainian and Russian Languages as Foreign Languages of the Institute of Philology at Kyiv National Taras Shevchenko University

Peculiarities of Functioning of Incomplete Interrogative Sentences in Modern Media Discourse

The article considers the peculiarities of functioning of incomplete sentences in the texts of electronic media. The features of incomplete interrogative sentences in modern journalism are studied. The analysis shows that incomplete interrogative sentences are widely used not only to serve as a means of realization of a certain speech act and are correlated with the corresponding communicative intention of the journalist, but also to actualize the reader's attention, to highlight the main ideas, to achieve artistic effect. The functional and stylistic potential of incomplete interrogative sentences of Ukrainian newspaper discourse is determined. In general, incomplete sentences help to compress text and information, save effort, time, area of the printed message, help to avoid excessive information and, thus, reduce the formal structure of the message. Incomplete interrogative constructions in the language of mass media are used in order to actualize the reader's attention, provide a message with dynamics, focus on important points of thought.

Key words: *incomplete sentences, incomplete interrogative sentences, dialogic speech, mass media, electronic mass media, media discourse.*